

cès, el femení hauria hagut de ser *principessa*, forma no inoïda en els nostres textos o manuscrits («*principessa* de Girona» 1456, *DAG.*), però des dels orígens predomina en el femení la variant d'influència francesa: en Desclot en els caps. 127 i 128, parlant de la derrota i captura del Príncep de Salern (i de l'ambaixada enviada per això a la seva muller), fets de 1284, trobem repetidament *princep* i *princessa*, escrits sempre així en l'ed. *NCL.* (*princessa*, iv, 56.6, 56.21, 57.28), si bé l'ed. Buchon hi posava en part *principessa*. D'altra banda, per influència de *marquesa* (més antic i popular en la llengua, on la *-s-* no és de la desinència de derivació femenina *-essa*, sinó del sufix d'adjectiu *-ès, -esa*), i per influència de l'oposició entre el nostre *-esa* sufix d'abstracte i el corresponent fr. *-esse* (-ITIA), *princessa* tendí popularment a ser alterat en *-esa*, sobretot en aquest cas (car hi ha hagut també qui digué *comtesa, duquesa, metgesa*, formes que restaren sempre en el nivell de vulgarisme). En *princesa* aviat quedà fixada la forma abreujada, com ho proven els versos («e voluntat, *princesa* prepotent» hendecasil·lab de Miquel Stela, 82, mj. S. xv). Però quant a *-ss-/-s-* es vacillà llargament, i a l'Edat Mitjana predomina la *-ss-* fins en els manuscrits.

En la crònica de Muntaner tenim *principessa* alternant amb *princepsa* (fets de 1294), parlant d'una francesa que instaurà un principat de Grècia (§ 2, Casac. vii, -cip-, 43.24, 44.12, 45.2, 45.3, -cepsa 45.6, 9, 10, 19: *princesa* és modernització de l'ed. Bofarull). «Donà-li per dot Salern, e la intitulà *princessa* de Salern», *Fi del C. d'Urgell* (*NCL.*, 48); «Curial --- lo *princep* e la *princessa*, lo marquès e sa muller ---», *Curial* (*NCL.* iii, 255.19). L'edició incunable del *Tirant* escriu constantment *princessa*, per més que Riquer (ja Ag.), hi faci la impertinent correcció *princesa*. Pel que veig, *princessa* és constant en l'ed. incunable (p. ex., caps. 112, 121, 124, 128, 228 i passim): començà de sortir ja en Ag. i, 363, adreçant-se a la Infanta de Sicília: «veus ací a Phelip, lo qual té més voluntat de servir la senyoria vostra que totes les *princesses* del món»; i des del cap. 121 (Riq., 324, 5f. referint-se ja a Carmesina). Igual en Ausiàs.

Però des del S. xvii almenys, quedà estabilitzada en la llengua la forma amb sonora [*DT*o. 1647], que ha estat tant la de la poesia popular com la dels grans poetes: «Adéu, Francisca galana, *princesa* dels meus sentits / ---» (MilàF, *Romlo.*, 328B); «Bé se'n recorda la reial *princesa* ---», JnAlcover (*Po. Biblics.*, 66); «De Flordeneu la cabellera rossa / rossola en capdells d'or per ses espatlles / --- / se la mira Gentil, y de Griselda / en ella veu la fesomia hermosa / --- / —Perdonau-me —li diu— reyal *princesa*, / del gran pítexer d'esta muntanya rosa / ---», *Canigó* ii, 55. Alguns semicultes, per influència de *prim* i del ll. *primus*, havien usat la variant errònia *primcesa* que es troba en romanços i poesies floralesques (que MilàF, naturalment desaprovava, però adverteix, p. xv, que l'ha respectada en les versions recollides en el *Romlo.* quan la hi troba). *Principesc.*

Principat, ja en Llull i en el passatge que hem citat

de Muntaner (*principat* de Morea, pp. 43.4, 43.5). De vegades funciona antigament com a mer abstracte, en el sentit de 'domini, dignitat summa': «Dione --- O, deessa dels déus mortals, qui entre totes les altres obtenguist *principat* e majorial», *Curial* (*NCL.* iii, 69.4). Entre nosaltres esdevé preeminent, com és natural, l'aplicació a la regió central de la nostra pàtria, antigament sovint oposat a les terres rosselloneses («Els Comtats» Ross. i Cerd.): «los locs del *Principat* de Catalunya» en docs. ross. de 1386 i 1413 (*InuLC*, s. v.).

Surt molt repetit a propòsit del parlament i sentència de Casp: «Stants los molt reverent Arquebisbe e altres ambaixadors del *principat* de Catalunya en la vila d'Alcaniz, sobre los preparatoris de la Reyal successió ---», carta comuna, 19-iii-1412 (*Arx. Mun. Bna.*); «general parlament del *principat* de Catalunya ---», Felip de Malla (*Pecador Remut*, 3); «no sia lícit a patró de nau o leny --- o de altres vaixells marítimes --- carregar o aportar, per a traure fora del dit *principat*, --- pedres o moles aptes a obrar corals, e qui contrafrà ---», doc. de Drassanes a. 1481 (ed. Moliné del *Consolat*, p. 234).

Ben aviat, en el curs de la Renaixença, es va mostrar una útil tendència a estereotipar l'ús de *Principat*, com a contrast dels altres tres països catalans, i avui es va imposant la saludable providència de convertir *Principat* en un veritable nom propi de lloc, tenint en compte que la nostra regió central no té cap dret a usurpar als valencians, balears i rossellonesos l'honor d'usar com a propi d'ells, tant com dels altres, el nom insigne de Catalunya, que ha de coronar el front de tota la pàtria comuna. I recordem que es tracta d'un procés onomàstic i històric comú, car *Palatinat*, *Iran*, *Provença*, *Priorat*, *Aran*, *Maestrat*, *Delfinat*, *Campània*, *U. S.* i tants altres, també havien començat per ser termes genèrics, elevats després a la categoria de noms propis.

Principal [Llull], pres del ll. *principālis* id.: «la pus *principal* rahó per què yo leix lo món és ---» (*Blanq.*, *NCL.* i, 80.15); com a terme gramatical i retòric en el *Torcimany* d'Aversó (ii, § 194, pp. 77.19, 77.25); «és lo *principal* de tota la comarca: totius vicinitatis facile princeps»; i també com a terme mercantil o calculatòri: «lo --- guany --- se és llevat del deute *principal*», OPou (*TbPu.*, 140, 124). *Principalment* començà per usar-se en el sentit 'des del començ' (*VidesR*, 226r1, traduïnt *principaliter*, p. 693). Però tot seguit s'imposa l'ús de convertir-lo en una espècie de partícula intensiva, o element quasi gramatical: «vull cridar --- com les gents degen adorar Déu: *principalment* e majorment, per ço con és bo e digne ---», *Blanq.* (*NCL.* ii, 187.3). *Principalitat* [1704, *DAG.*].

Principi [S. xiv], pres de *principium* 'començament', 'origen', derivat de *princeps*. No consta que vagi ser usat per Llull (la cita de *Blanq.* és de la part modernitzada, només en l'ed. de 1529). Però sí en la *Cròn.* del Cerimoniós; i és molt coneguda la seva aparició en la tan repetida i afectada fórmula de JoMartorell, per introduir els seus solemnes parlaments «féu